

სულხან-საბა ორბელიანი და კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრება

ხუთი ეტიუდი თემისათვის

1. სინანული „სწავლანში“

სულხან-საბა ორბელიანის ქადაგებათა კრებული, რომელიც „სწავლანის“ სახელითაა ცნობილი, ქართული ჰომილეტიკური ლიტერატურის გამორჩეული ნიმუშია.¹ გარკვეულია, რომ ქადაგებანი, სანამ წიგნად შეიკვრებოდა, წარმოითქვა დავითგარეჯის მონასტერში, იქაური სამონაზვნო საძმოს წინაშე, სავარაუდოდ, 1698-1710 წლებში².

კორნელი კეკელიძე, როცა იგი სულხან-საბა ორბელიანის შესახებ თავის მონოგრაფიულ ნარკვევში „სწავლათა“ კონფესიურ მიდრეკილებებს განსჯიდა, მიიჩნევდა, რომ თხზულებაში „არაა არავითარი კვალი კათოლიკობისა“³ რის საბუთადაც მოიხმობდა ქადაგებას „სწავლას უდროოდ და ურგებად სინანულისათვის“⁴ მეცნიერის აზრით, ამ ქადაგებაში, რომელიც გმობს „უდროო“ ანუ დაგვიანებულ სინანულს, გაცხადებულია მწერლის არაკათოლიკური პოზიცია, რადგან

1 „სწავლანის“ შესახებ იხ.: ივანე ლოლაშვილი, *სულხან-საბა ორბელიანის ლიტერატურული მოღვაწეობიდან* (1698-1713), თბ.: საქ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1959, გვ. 50-103; ელისო კალანდარიშვილი, *ქრისტიანული მქადაგებლობა და სულხან-საბა ორბელიანის ჰომილიები*, თბ.: უნივერსალი, 2005, გვ. 54-149; და სხვ.

2 ივანე ლოლაშვილი, *სულხან-საბა ორბელიანის ლიტერატურული მოღვაწეობიდან* (1698-1713), გვ. 67-68.

3 კორნელი კეკელიძე, „სულხან-საბა ორბელიანი“, კორნელი კეკელიძე, *ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*, VIII, თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1962, გვ. 303.

4 სულხან-საბა ორბელიანი, „სწავლანი“, სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*: ოთხ ტომად, ტ. III, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ივანე ლოლაშვილმა, თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1963, გვ. 83-88.

ასეთი სინანული კათოლიკურმა ეკლესიამ არ იცის, აქ მისაღებია ყოველი დროის სინანული, არა მარტო წარსულისა თუ აწინდელისა, არამედ მომავლისაც; ამაზეა დამყარებული პაპის ინდულგენცია.⁵

ამჟამად არ ეგების მსჯელობის გაშლა ინდულგენციის დანიშნულებისა და დოგმატური საფუძველდების შესახებ, რაკი ამ საკითხს საბა არც შეჰხებია, მაგრამ აღსანიშნავია, რომ თავის ქადაგებაში მწერალი მიჯნავს, ერთი მხრივ, სინანულს „უდროს“ და, მეორე მხრივ, „მარჯვე დროსა“; ერთი მხრივ, „ურგებსა“ და, მეორე მხრივ, „მარგებელსა“⁶. პირველის მაგალითად დასახელებულია იუდა, მეორისა კი – წმიდა პეტრე, რომელმაც, იუდასაგან განსხვავებით, უფლის ღალატი უმაღლ მოინანია: „რაჟამს უარყო და მოექსენა, გამოვიდა და ტიროდა მწარედ“⁷. ამ ორ მოციქულს შორის სხვა განსხვავებათა გარდა, იუდას „ურგებ“, უსარგებლო სინანულად მიჩნეულია უწინარესად ის, რომ მან არა მარტო დროულად არ გააცნობიერა თავისი ცოდვილი ქმედება, არამედ ისიც, რომ მან, როცა თავი მოიკლა, „არა თუ სინანულისათვის დაიშთო თავი, არა, არამედ სირცხვილისათვის“⁸.

საგანგებო მსჯელობის გარეშეც ცხადია, რომ ქრისტიანობა – როგორც აღმოსავლური, ისე დასავლური – აღიარებს სინანულის შესაძლებლობას ნებისმიერ ჟამს და ყოველი ადამიანისათვის გზა ხსნისაკენ მიწიერი სიკვდილის ზღვრამდე ყოველთვის ღიაა (სხვა თუ არაფერი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჰაგიოგრაფიაში ვერ ვიპოვით წმიდანად შერაცხულ მონანიე ცოდვილებს – ავაზაკებს, მკვლელებსა თუ მეძავეებს), მაგრამ, ამავე დროს, ღირსშესანიშნავია, რომ მძიმე ცოდვადაა მიჩნეული სინანულის დაგვიანება ან გადადება.⁹ სწორედ ამის შესახებ ქადაგებს სულხან-საბა ორბელიანი:

უჟამოთა და უდროთა ჟამთა ურგებელ და ცუდ არს სულისათვის ცოდვათა სინანული, არამედ ჟამსა მარჯვესა და წესიერსა კამს, რათა ყოს სინანული და გლოვა;¹⁰

5 კორნელი კეკელიძე, იქვე.

6 სულხან-საბა ორბელიანი, „სწავლანი“, გვ. 85.

7 იქვე, გვ. 84.

8 იქვე.

9 ცოდვისა და სინანულის დროსთან მიმართების შესახებ ეკლესიის მოძღვართა სწავლებიდან – მრავალთაგან – შეიძლება დასახელდეს თუნდაც წმიდა ეფრემ ასურის „სინანულისათვის“ (იხ. მამათა სწავლანი, X და XI საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ილია აბულაძემ, თბ.: საქ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1955, გვ. 252-259), რომელთანაც საბასეული ტექსტის აშკარა გადაძახილი ცალკე კვლევას იმსახურებს (სხვათა შორის, წმიდა ეფრემი რომის კათოლიკე ეკლესიის მიერ აღიარებულია ეკლესიის მოძღვრად – ოცდაცამეტთაგან ერთ-ერთად; ეკლესიის მოძღვრად იგი გამოაცხადა პაპმა ბენედიქტე XV-მ 1920 წელს).

10 სულხან-საბა ორბელიანი, „სწავლანი“, გვ. 83.

რომელსა ენებოს სინანული, ჟამი არს სინანულისა, რათა ადრე იქმოდეს და სწრაფით იწყოს გლოვად.¹¹

მაგრამ როდის არის ეს სასურველი ჟამი სინანულისათვის? როდის ეგულება ის მქადაგებელს? რაც შეიძლება მალე, რადგან არავინ იცის, რომელ წამს აღმოჩნდება მოუხანებელი ცოდვილი უკიდურეს ზღვართან – სიკვდილთან, რომლის იქით მონანიება უკვე უძლური ხდება:

გეშინოდესთ ურგებისა სინანულისა, რაჟამს არღარა სარგებელ გეყოსთ, რამეთუ არავინ უწყნის ჟამნი სიკვდილისანი, რათამცა მას ჟამსა შეინანოს ვინმე [...]. სადა სცნას დღენი სიკვდილისანი, რათა ინანოდეს და შეენდგენს?¹²

სინანულსა იქმოდე სწრაფით და ნუ უგრძელებ ჟამსა, ნუცა იტყვი: „ხვალე ვინანო და გინა ზეგე“, რამეთუ არა ვიცით სიკვდილი ხვალე მოვალს, ანუ დღესა, გინა წამსა შინა ამას თვალისასა, რათა არა გვპოოს უნანელად და განუკრძალველად, არამედ მონანულად და შემუსრვილად.¹³

დასავლური ღმრთისმეტყველება, კათოლიკე ეკლესიის მოძღვართა – წმიდა აგვუსტინესა და წმიდა თომა აკვინელის სახით, აგრეთვე, კიდევ უფრო დაწვრილებით, მათ გამგრძელებელთა ზნეობრივ ქადაგებაში, აღიარებდა ექვს უპატიებელ ცოდვას, ექვს ცოდვას სული წმიდის წინაშე („სულისა წმიდისა მგმობარსა არა მიეტევოს“ – ლკ. 12:10), რომელთაგან ერთ-ერთია გაკერპება, სიჯიუტე ცოდვაში (obstinatio), ხოლო კიდევ ერთი – მოუხანებლობა (impenitentia).¹⁴ ამდენად, მონანიების უგულუბელყოფა ან გადადება ვერასგზით ვერ ეპატიება მართლმორწმუნე კათოლიკეს.

კათოლიკე ეკლესიის ზნეობრივი მოძღვრების ერთი განსაკუთრებული ნიშანია ისიც, რომ ის, აღმოსავლურქრისტიანული ტრადიციისაგან განსხვავებით, ერთმანეთისაგან მიჯნავს ორგვარ სინანულს: შენანებასა (attritio) და მონანიებას (contritio),¹⁵ რომელთა შესახებაც და მათ შორის სხვადასხვაობის შესახებ საბა „სამოთხის კარშიც“ მსჯელობს, ოღონდ მათ უსრულ და სრულ სინანულს უწოდებს.¹⁶ შენანებასა და

11 იქვე, გვ. 84.

12 იქვე, გვ. 85.

13 იქვე, გვ. 88.

14 იხ. მაგალითად, პოპულარული ენციკლოპედია: *Our Sunday Visitors Encyclopedia of Catholic Doctrine*, Edited by Russell Show, Huntington (Ind.): Our Sunday Visitor Publishing, 1997, p. 630.

15 იხ. ასევე პოპულარული ლექსიკონი: Pietro Petrosillo, *Il Cristianesimo dalla A alla Z: Lessico della fede cristiana*, Milano: San Paolo, 1995, p. 39, 100.

16 სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი: საქრისტიანო მოძღვრება*, გამოსაცემად გაამზადა მერაბ ლაღანიძემ, თბ.: ქრისტიანული თეოლოგიისა და კულტურის ცენტრის გამოცემა, 2004, გვ. 73.

მონანიებას ერთმანეთისაგან განასხვავებს,¹⁷ პირველის შემთხვევაში, სირცხვილი საკუთარ ქმედებათათვის და შიში მათი გამჟღავნების ან მათ შედეგად მოწეული შესაძლო სასჯელის გამო, ხოლო, მეორის შემთხვევაში, ურვა ჩადენილი ცოდვით თუ ცოდვებით ღმრთისაგან დაშორებისა და იესო ქრისტესათვის გულისტკივილის მიყენების გამო.¹⁸ სულიერი მნიშვნელობა, რა თქმა უნდა, მხოლოდ მეორეს აქვს, ხოლო პირველი სწორედ ისაა, რასაც გმობს საბა „სწავლანში“ იუდას მაგალითის მოხმობით („არა თუ სინანულისათვის, [...] არამედ სირცხვილისათვის“).

ამდენად, ამ ქადაგების სულისკვეთება არათუ არაკათოლიკური არაა, არამედ სრულად შეესაბამება კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებას, თუმცა ამ საკითხზე უფრო საფუძვლიანი და ფართო მსჯელობის გაგრძელებისაგან თავის შეკავება ჯობს, თუნდაც იმ მიზეზით, რომ საბას სასულიერო ტექსტების საბოლოო რედაქციათა ჩამოყალიბებაში მეტად მნიშვნელოვანი იყო კონფესიური ცენზორების როლი, განსაკუთრებით მისი ძმების სახით.¹⁹ გასათვალისწინებელია, რომ „სწავლანიც“ მოღწეულია არა საბას ხელიდან გამოსული ავტოგრაფული ნუსხის სახით, არამედ, პირველ ყოვლისა, მისი ძმის, ზოსიმე-ზაალ-ყოფილის, მიერ გადაწერილი (და, სავარაუდოდ, რედაქტირებული) ნუსხიდან²⁰.

17 შდრ.: „სინანული – ესე არს ცოდვის ქმნისათვის მწუხარება და ვაება, ხოლო შენანება საკანონოს(ა) გარდაკდა“ – სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, II, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მომზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბ.: მერანი, 1993, გვ. 91 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₂, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა ილია აბულაძემ, თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1966, გვ. 93).

18 შდრ.: „უსრული სინანული არს, რომელი ცოდვისა ბილწისა ქმნისათვის ანუ სასუფევლით გამოვარდნისათვის და ჯოჯოხეთსა დამკვიდრებისათვის ინანოდეს და შესტიროდეს ღმერთსა. ხოლო სრული სინანული ესე არს: არცა ცოდვათა სიბილწისა, არცა სასუფევლით გამოვარდნისა, არცა ჯოჯოხეთად დამკვიდრებისათვის არა ინანდეს, ვინაიდგან შემცოდეთა ღირსი იგია, არამედ მხოლოდ ამისთვის ინანდეს: ჩემ ცოდვილის მოპოვნებად ქრისტე ჯუარსა დაემსჭვალა და პატიოსნითა სისხლითა თუსითა მომიყიდა მე ესე საყვარელი იესო შევაწუხე ცოდვითა ჩემითა და ესოდენნი ჩემთვის ტანჯვანი დავივიწყენ“ – სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 73.

19 უკანასკნელი ხანის ლიტერატურიდან იხ.: მერაბ ლაღანიძე, „სამოთხის კარის“ ტექსტის ისტორია: წყაროები, რედაქციები, კონფესიური პოზიციები; *სულხან-საბა ორბელიანი – 350: საიუბილეო კრებული*, თბ.: ლიტ-ის ინსტ-ის გამ-ბა, 2009, გვ. 138-150.

20 ივანე ლოლაშვილი, *დასახ. ნაშრ.*, გვ. 55-56.

2. წმიდა პეტრე – მოციქულთა მეთაური

კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებასთან საბას დამოკიდებულების განსასჯელად საყურადღებოა „სწავლანში“ წარმოდგენილი წმიდა მოციქული პეტრე. ქადაგებებში იგი რამდენჯერმეა დასახელებული მოციქულთა მეთაურად:

თვით უფალი ეტყვის პეტრეს, თავსა მას მოციქულთასა, მათე მახარებლის იდ თავში: „შენ ხარ კლდედ სიმტკიცისად და შენ ზედა აღვაშენო ეკლესია ჩემი, რომელსა ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდიან;“²¹

„სტუმართმოყუარე იყუენით ურთიერთარს, თვნიერ დრტვნვისა;“ – იტყვის პეტრე, თავი მოციქულთა, პირველის კათოლიკის მეოთხესა თავსა შინა²²;

ვერძი, პირველი ზოდიაქო, ემსგავსების მშვიდსა თავსა მოწაფეთასა, პეტრეს²³;

[იესუმ] ამცნო ესე მწყემსობა და ასწავა წინამძღვრობა პეტრეს, თავსა მოციქულსა თვისსა²⁴;

[იესუმ] უარისმყოფელი პეტრე თავ მოციქულად დაადგინა.²⁵

მოყვანილ მონაკვეთებში გამოკვეთილი პოზიციისაგან განსხვავებით, აღმოსავლურქრისტიანულ-ბიზანტიური ტრადიცია, განსაკუთრებით ეკლესიის განყოფის შემდეგ, მოციქულთა მეთაურებად, ჩვეულებრივ, მოიხსენიებს წმიდა პეტრესა და წმიდა პავლეს და, ამავდროს, განსაკუთრებულ, აღმატებულ ყურადღებას მიაქცევს წმიდა მოციქულ ანდრიას, როგორც „პირველწოდებულს“ საკითხი განსაკუთრებით მწვავე იყო და არის იმის გამო, რომ სწორედ პეტრეს, მოციქულთა მეთაურისა და რომის პირველი ეპისკოპოსის, უპირატესობას უკავშირდება მის მემკვიდრეთა, რომის პაპთა – და, საერთოდ, რომის საყდრის – უზენაესობის საეკლესიო-კანონიკური საკითხი.

უნდა ითქვას, რომ ქართულად, – უწინარეს ყოვლისა, ბერძნულიდან ნათარგმნ ტექსტებში, – ძველთაგანვე დადასტურებულია როგორც აღმოსავლური ფორმულირება, როცა, მაგალითად, ხელნაწერებში დაცულია მოსახსენებელი „თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი“²⁶ ასევე, საყოველთაო ეკლესიის ფორმულირება, სადაც მოციქულთა მეთაურად დასახელებულია წმიდა პეტრე, – მაგალი-

21 სულხან-საბა ორბელიანი, *სწავლანი*, გვ. 23.

22 იქვე, გვ. 102.

23 იქვე, გვ. 184.

24 იქვე, გვ. 208.

25 იქვე, გვ. 219.

26 ენრიკო გაბიძაშვილი, *ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლები: ბიბლიოგრაფია*, 4 – ბიბლიოლოგია, ეგზეგეტიკა, აპოკრიფები, თბ, 2009, გვ. 428.

თად, იმ ტექსტში, რომელიც აღწერს პეტრეს მიერ თავისი მემკვიდრის, კლემენტეს, კურთხევას რომის პაპად: „წმიდისა პეტრეს მიერ, თავისა მის მოციქულთადასა, კელდასხმად და მღვდელთმოძღურად კურთხევად წმიდისა კლემენტოს, ჰრომთა პაპისად.“²⁷ სხვათა შორის, აღმოსავლურ წყაროთა შორის ამგვარი ტექსტის არსებობა კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ აღმოსავლური ტრადიციაც – საწყის ხანებში – სწორედ წმიდა პეტრეს მიიჩნევდა არა მარტო მოციქულთა მეთაურად, არამედ, აგრეთვე, რომის პირველ პაპად და, შესაბამისად, პაპობის ფუძემდებლად.

როგორც თვალხილულია, საბა მოციქულთა მეთაურად – არაერთხელ – წმიდა პეტრეს აღიარებს და ამით დავითგარეჯის საძმოს წინაშე ამჟღავნებს თავის პროკათოლიკურ მიდრეკილებას (თუ არა უკვე ფარულ კუთვნილებას კათოლიკე ეკლესიისადმი!).²⁸ საყურადღებოა, რომ ეს კი უკვე ის ხანაა, როცა ბიზანტიურ თუ პოსტბიზანტიურ საეკლესიო წრეებში პეტრეს ამგვარი მოხსენიება თანდათანობით სრულეზობით უჩინარდება. საბასეულ „სწავლათა“ მიმართ კონტრასტის წარმოსაჩენად უპრიანი იქნება ამ ქადაგებებთან თუნდაც ერთი უახლოესი წყაროს დამოწმება, – უახლოესისა როგორც ქრონოლოგიურად, ისე ჟანრობრივად, – სადაც აღმოსავლურქრისტიანულ-ბიზანტიური მიმართება ცხადადაა აღბეჭდილი: საქმე შეეხება ამბროსი ნეკრესელის (მიქაძე; 1728 – 1823?) ქადაგებას ამგვარი სახელწოდებით – „თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი“²⁹ (აღსანიშნავია, რომ ამ დროს ქართველ სამღვდლოებაზე უკვე დაუძღვევლად აღბეჭდილა რუსული საეკლესიო ცხოვრებისა და იდეოლოგიის გავლენა).

27 იქვე, გვ. 429.

28 შდრ. ვინმე მისიონერის მიერ 1714 წლის 25 აპრილს საქართველოდან გაგზავნილი ანგარიში სულხან-საბა ორბელიანის შესახებ: „22 წელიწადია, რაც კათოლიკობა მიიღო და შემდგომ გახდა მონაზონი, რათა უფრო თავისუფლად იღვაწოს შეერთებისათვის“ – მიქელ თამარაშვილი, *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, ნამდვილის საბუთების შემოტანითა და განმარტებით XIII საუკუნიდგან ვიდრე XX საუკუნემდე*, ტფ., 1902, გვ. 323; იხ. აგრეთვე: „საბამ, თუნდაც საიდუმლოდ გაკათოლიკებულმა, იმ არეულ დროში, თავი შეაფარა დავით გარეჯის იოანე ნათლისმცემლის მონასტერს“ – ლილი ქუთათელაძე, „ს.-ს. ორბელიანის კონფესიური შეხედულებანი მისი ლექსიკონის მიხედვით“, *მრავალთავი: ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი*, III, თბ.: მეცნიერება, 1973, გვ. 104.

29 ამბროსი ნეკრესელი, *ქადაგებანი, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო მიქაელ ჭაბაშვილმა*, თბ., 2003, გვ. 241; იმავე პერიოდისა და იმავე ჟანრის თხზულებაში – ანტონი ჭყონდიდელის (დადიანი; 1731-1815) ქადაგებებში – პეტრეს განსაკუთრებული მისიიდან აღიარებულია იესოს მიერ მისთვის სასუფევლის კლიტეთა მინდობა და მისი დადგინება ეკლესიის კლდედ, მაგრამ არსადაა მოხსენიებული მისი მეთაურობა მოციქულთა შორის: „რომელმან [- იესომ] სასუფევლის კლიტენი გარწმუნა და კლდედ ეკლესიისად გაჩინა“ – მანანა ბუკია, *ანტონ ჭყონდიდელის დიდი მარხვის ქადაგებები*, თბ., 2007, გვ. 101.

კორნელი კეკელიძე თავის მონოგრაფიულ ნარკვევში სულხან-საბა ორბელიანის შესახებ საბასეულ „სწავლათა“ არაკათოლიკურობის დასასაბუთებლად ამგვარ თვალსაზრისს გამოთქვამს:

მართალია, ერთ ქადაგებაში ის ამბობს: „ვერძი, პირველი ზოდიაქო, ემსგავსების მშვიდსა თავსა მოციქულთასა პეტრეს“; მაგრამ ეს არაა კათოლიკობის მაჩვენებელი, ეს ნათქვამია სახარების სიტყვების ზეგავლენით (მათ. XVI, 18, 19). თან ასეთი გამოთქმა ჩვენ გვხვდება უძველეს ქართულ ხელნაწერებშიც: „თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი“ (A 19, 95).³⁰

სიმართლე რომ ითქვას, არგუმენტი მეტად ბუნდოვანი და წინააღმდეგობრივია: დამოწმებულ ხელნაწერში სწორედაც ბიზანტიური ფორმულირებაა მოცემული, საბა კი რომაულ-კათოლიკურ ფორმულირებას გადმოგვცემს,³¹ ხოლო XVII-XVIII საუკუნეთა მიჯნისათვის აღმოსავლურქრისტიანულ მონასტერში წმიდა პეტრეს მოციქულთა მეთაურად მოხსენიება ფარულად თუ აშკარად საბას კათოლიკურ ორიენტაციაზე მეტყველებს (ან საკითხში ჩაუხედავობაზე, რაც ძნელად თუ დაბრალდება „სწავლათა“ და „სამოთხის კარის“ ავტორს!). რაც შეეხება სახარებისეული სიტყვების კეკელიძისეულ მითითებას, ამ მუხლებში, საერთოდ, არაფერია ნათქვამი პეტრეს მეთაურობის შესახებ მოციქულთა მიმართ, – აქ იესო პეტრეს მიანდობს საკუთარ ეკლესიას, რომელსაც „ჯოჯოხეთის ბჭენი“ ვერასოდეს მოერევა და, აგრეთვე, ადამიანთა მომავალი, არაამქვეყნიური ბედის განსჯის უფლებას, რაკი ქრისტიანს მხოლოდ ეკლესიისთვის – პეტრესა და მის მემკვიდრეთა მეთაურობით მოქმედი ეკლესიისთვის – მინიჭებული უფლებამოსილებით შეუძლია მიტევების მოპოვება. იესოსეული ეს გამონათქვამი კი ამგვარია:

შენ ხარ კლდე, და ამას კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესიაჲ ჩემი, და ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდიან მას. და მიგცნე შენ კლიტენი სასუფევლისა ცათაჲსანი; და რომელი შეჰკრა ქუეყანასა ზედა, კრულ იყოს იგი ცათა შინა; და რომელი განჰჰსნა ქუეყანასა ზედა, ჰსნილ იყოს იგი ცათა შინა (მათ. 16:18-19).

რაც შეეხება კორნელი კეკელიძის მიერ მოხსენიებულ „უძველეს ქართულ ხელნაწერებს“, ერთ-ერთ უძველეს და ღირსშესანიშნავ ქართულ ხელნაწერში – „სინურ მრავალთავში“ (864) შესულია ძველთაძველი ქრისტიანული ტექსტი „წამებაჲ პეტრე მოციქულისაჲ“, რომელიც

³⁰ კორნელი კეკელიძე, „სულხან-საბა ორბელიანი“, გვ. 303.

³¹ შდრ. საბას წერილი პაპის მიმართ (1709): „თავისა მის მოციქულისა პეტრეს მოსაყდრესა“ – მიქელ თამარაშვილი, *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*, გვ. 311.

დაახლოებით 190 წელსაა დაწერილი³² და რომლის ქართული თარგმანი სწორედ ამ კრებულს შემოუნახავს.³³ ტექსტის ერთი მონაკვეთი გადმოგვცემს იესოსა და პეტრეს შეხვედრას რომიდან პეტრეს გაქცევის შემდეგ:

და ვითარცა განვიდოდა პეტრე ბჭეთა ქალაქისა ჰრომჴსათა, იხილა უფალი შემომავალი ჰრომედ. და პეტრე, ვითარცა იხილა უფალი, ჰრქუა მას: აქა ვიდრე ხუალ, უფალო? ხოლო უფალმან ჰრქუა მას: შევალ ჰრომედ ჯუარ-ცუმიად. პეტრე მიუგო უფალსა და ჰრქუა: კუალად ჯუარს-ეცუმიად, უფალო ჩემო? და გონებასა თვსსა მოეგო პეტრე და იხილა უფალი ზეცად აღმავალი. მოიქცა ჰრომედვე, იხარებდა და ადიდებდა უფალსა, რამეთუ ჰრქუა მას, ვითარმედ: მეორედ ჯუარს-ეცუმიად?³⁴

იესოს იღუმალ სიტყვებში („რომში მივდივარ ჯვარცმისათვის“) არა მარტო პეტრეს მომავალი მოწამეობაა განჭვრეტილი, არამედ – უფრო მეტად – მისტიკურადაა გაცხადებული, რომ ქრისტეს ჯვარცმამ და ამალლებამ რომში გადმოინაცვლა, რომ ქრისტე რომში მიემართება, რომში იმყოფება, რომ მისი მიწიერი სამყოფელი ამიერიდან რომია...³⁵

აღსანიშნავია, რომ, როგორც ცხადად ჩანს, არც წმიდა პეტრეს ცნობა მოციქულთა მეთაურად, არც მისი მიჩნევა პირველ პაპად და პაპობის საფუძველმდებად, არც რომის ეპისკოპოსის აღიარება ეკლესიის მეთაურად არ წარმოადგენს მხოლოდ დასავლური, კათოლიკური ქრისტიანობის გამორჩეულობას და ის აღმოსავლური ქრისტიანობისათვისაც ჩვეულებრივი იყო, განსაკუთრებით, ადრეულ ხანაში,³⁶

32 *OSV's Encyclopedia of Catholic History*, Hantington (Ind.): Our Sunday Visitor Publishing, 2004, p. 749.

33 *სინური მრავალთავი 864 წლისა*, აკაკი შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობითა და გამოკვლევით, თბ.: თსუ გამ-ბა, 1959, გვ. 245-250; შდრ. *ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ: IX-XI სს. ხელნაწერთა მიხედვით*, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ციალა ქურციკიძემ, თბ.: საქ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1959, გვ. 43-49.

34 *სინური მრავალთავი*, გვ. 246; შდრ. *ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ*, გვ. 44.

35 საგულისხმოა, რომ იგივე ამბავი საბასაც გადმოუცია რომს თავისი მომლოცველობის აღწერაში: „რომიდამ რომ პეტრე გაიპარა, წინ ქრისტე შემოეყარა. ჯვარი ეკიდა, რომს მივიდოდა. პეტრემ ჰკითხა: უფალო, სად მიხვალ? ქრისტემ უბძანა: მეორედ კაცთათვის რომში მინდა ჯვარს ვეცვაო“ – სულხან-საბა ორბელიანი, *მოგზაურობა ევროპაში*, სოლომონ იორდანიშვილისეული პირველი გამოცემის (1940 წ.) რეპრინტი, წიგნი გამოსაცემად მოამზადა მერაბ ლალანიძემ, თბ.: ქრისტიანული თეოლოგიისა და კულტურის ცენტრის გამოცემა, 2005, გვ. 64 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული ოთხ ტომად*, ტ. I, გამოსაცემად მოამზადეს ს. ყუბანიევილიმა და რ. ბარამიძემ, თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1959, გვ. 190).

36 ძველი, მაგრამ სანდო წიგნებიდან იხ.: Волконский А. *Католичество и Священное*

თუმცა ეკლესიის მოძღვრების ეს წახნაგები ნელ-ნელა უგულვებელ-ყოფილი გახდა აღმოსავლურქრისტიანული საეკლესიო ცხოვრების პოსტბიზანტიურ და, განსაკუთრებით, რუსული დომინანტურობით აღბეჭდილ პერიოდში.

მაგრამ ამ მოძღვრებას ინარჩუნებდა და იცავდა არამარტო საყოველთაო ეკლესია და, კერძოდ, დასავლური ქრისტიანობა, არამედ, რომის საყდართან ერთიანობასა და თანაზიარებაში მყოფი აღმოსავლური წესის კათოლიკეებიც, რომელთაც თავისი აღმსარებლობითა და წესით (რიტუალით) მიეკუთვნებოდა სულხან-საბა ორბელიანი.

დასასრულ, მეტად საყურადღებოა, რომ წმიდა პეტრეს მოციქულთა მეთაურად ცნობს წმიდა გიორგი მთაწმიდელიც სწორედ მის უეჭველად პრორომაულ ქადაგებაში, რომელსაც იგი ბიზანტიის იმპერატორის წინაშე წარმოთქვამს 1065 წელს, თავის სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე:

ხოლო ჰრომთა, ვინადთან ერთგვის იცნეს ღმერთი, არღარა ოდეს მიდრეკილ არიან და არცა ოდეს წვალება შემოსრულ არს მათ შორის. და ვითარცა-იგი მაშინ თავმან მოციქულთამან პეტრე შეწირა უსისხლო იგი მსხუერპლი და, უმეტესად-ლა, ვითარცა თვთ თავადმან უფალმან მისცა მოწაფეთა ღამესა მას სერობისასა, ეგრეთ აღასრულებენ იგინი და არარად არს ამას შინა განყოფილებად, ოდეს სარწმუნოებად მართალი იყოს.³⁷

ქართული ღმრთისმეტყველებისა და სულიერი ცხოვრების ამ შესანიშნავი წარმომადგენლის, წმიდა გიორგი მთაწმიდლის, პოზიცია მტკიცეა კათოლიკე ეკლესიისათვის იმჟამად ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხის აღიარებითაც, როგორცაა სული წმიდის გამომავლობა: იგი გამოდის არა მხოლოდ მამისაგან (როგორც ამას მიიჩნევს აღმოსავლურქრისტიანული არაკათოლიკური საპატრიარქოები), არამედ მამისაგან და ძისაგან – “filioque” (როგორც ამას მიიჩნევენ კათოლიკეები).³⁸ სარწმუნოების აღსარების ძველთაძველ ფორმულას, რომელიც „ათანასეს აღსარების“ („აღსარებამ წმიდისა და უბი-

Предание Востока, Париж, 1933, с. 133-254; უახლესი კვლევებიდან: Stephen K. Ray, *Upon This Rock: St. Peter and the Primacy of Rome in Scripture and the Early Church*, San Francisco: Ignatius Press, 1999; Aidan Nichols, *Rome and the Eastern Churches: A Study in Schism*, 2nd ed., San Francisco: Ignatius Press, 2010; დასავლურ-აღმოსავლური დიאלოგის შესახებ პეტრეს მსახურებისა და პირველობის კონტექსტში: *Il ministero Petri: cattolici e ortodossi in dialogo*, Roma: Cita Nuova, 2004.

37 ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი II (XI-XV სს.), ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ.: მეცნიერება, 1967, გვ. 179-180.

38 უკანასკნელი ხანის ლიტერატურიდან იხ.: A. Edward Sicienski, *The Filioque: History of a Doctrinal Controversy*, New York: Oxford University Press, 2010.

წოდსა ქრისტიანეთა სარწმუნოებისად, თქმული წმიდისა ათანასე ალექსანდრიელისად“) სახელითაა ცნობილი, გიორგი ქართულად გადათარგმნის. იმ ძველ ქართულ ხელნაწერში (A 584), რომელიც „გიორგი მთაწმიდლის ცხოვრების“ ავტორის, გიორგი ხუცეს-მონაზვნის, ხელითაა გადაწერილი (როგორც ჩანს, გიორგი მთაწმიდლისეული ავტოგრაფიდან³⁹), სიტყვასიტყვით წერია:

სული წმიდად მამისაგან და ძისა; არა შექმნით, არცა დაბადებით, არცა შობით, არამედ გამოსლვით.⁴⁰

საბა ამ საკითხშიც წმიდა გიორგი მთაწმიდლის კვალს ადგას და, რა თქმა, უნდა კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებას მისდევს, – „სამოთხის კარის“ ავტოგრაფულ ხელნაწერში იგი აცხადებს:

სული წმიდა, ღმერთი და უფალი, რომელი მამისაგან და ძისაგან გამოვალს და მამისა და ძისა თანასწორ არს.⁴¹

სულხან-საბა ორბელიანი ამ შემთხვევაშიც მტკიცედ ინარჩუნებს როგორც საყოველთაო ეკლესიის მოძღვრების, ისე ქართული ქრისტიანული ტრადიციის ერთგულებასაც.

3. რომის პაპი – წმიდა პეტრეს მოსაყდრე

ქრისტიანული მოძღვრების სახელმძღვანელოში, „სამოთხის კარში“, რომელიც, როგორც ჩანს, 1701 წელს შეუდგენია სულხან-საბა ორბელიანს, წერია:

ვინათგან შეიყვარა ქრისტემან სძალი თვისი – წმიდა ეკლესია და ბრძანა ერთი შესაკრებელი ყოველთა მართლმადიდებელთა ქრისტიანეთა და რომელმანცა ნათელილოს და რწმენეს მართალი სარწმუნოება იესო ქრისტესი, მათგან ჯერ-არს მორჩილება რომის პაპისა, რომელი დაადგინა გამგებელად ეკლესიისა და შემდგომად ქრისტესა ქუეყანასა ზედა მჯდომარე არს.⁴²

რამდენიმე წლის შემდეგ, 1709 წლის 15 აგვისტოს,⁴³ „სულხანყო-

39 ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ანა ღამბაშიძე, „ათანასე ალექსანდრიელის „სიმბოლოს“ ძველი ქართული თარგმანი“, *მრავალთავი*, XVIII, 1999, გვ. 154-155.

40 იქვე, გვ. 157.

41 სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 54.

42 იქვე, გვ. 54-55.

43 სხვათა შორის, როგორც სანდო წყაროდან ჩანს, სულხან ორბელიანი კათოლიკე ეკლესიას შეერთებია 1687 წლის 15 აგვისტოს (იხ. მიქელ თამარაშვილი, *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*, გვ. 263). ნუთუ შემთხვევითია კათოლიკედ მოქცევისა და პაპისადმი მიმართვის დღეთა დამთხვევა, – დღე, რომელიც, ამავე დროს, წმიდა მარიამის ზეცადაღვანების დღესასწაულს ემთხვევა?

ფილი, მონაზონი საბა“ რომის პაპს,⁴⁴ კლემენტე XI-ს, ქართლიდან ამგვარი წერილით ეხმიანება:

წმიდა პაპასა რომისასა, მეათერთმეტეს კლემენტოსს.

ქ. ზეცისა სასუფეველისა კლიტეთა მპყრობელსა და ქუეყანასა ზედა წმიდათა შესაკრებლთა თავსა, თავისა მის მოციქულისა პეტრეს მოსაყდრესა, იესოს ქრისტეს სისხლით მოსყიდულთა ცხოვართა მართალსა მწყემსსა, წმიდათა უალრესსა, ცრემლით და შევრდომით აღუარებ ყოველთა ცოდვათა და ვევედრები, წმიდათა ფერხთა მთხვეველი, მეუღლითურთ ჩემით, მინდობილნი მადლისა მაგათისანი, რათა ცოდუათა ჩუენთა სიმრავლეთა აღკოცად ვევედროს ღმერთსა და წმიდა კურთხევა მათი მოგვინოს და ლოცვა ყოს ჩუენ, უღირსთათვის, რათა სიმტკიცით ვეგნეთ მართალსა სარწმუნოებასა ზედა შეურყეველად სიტყვით და საქმით. უწყით, რამეთუ შენ გაქუს კელმწიფება მიტევებად ცოდუათა, რომელი მოგცა განკსნა და შეკრვა იესო ქრისტემან.

თქვენის მადლის მფარველობითა უხილავ მტერსა ზედა მომეკმარე, თუარა ხილულს მტერს ჩემზედ არა შეუძლია რა.

ოღონდ ეს ვინცავინ აქ მართლმადიდებელნი არიან, ამათზედ თქუენი ლოცუა და საქმითაც მოხმარება იყოს ხილულის მტრებისაგან დიდს ჭირს არიან.

ყოველთა ცოდვილთ უცოდვილესი ორბელისშვილი სულხანყოფილი, მონაზონი საბა, მიწა ფერკთა თქვენთა.

179 [- 1709], აგვისტოს 15.⁴⁵

თუ „სამოთხის კარის“ თანახმად, რომის პაპი არის ეკლესიის უზენაესი მეთაური („ეკლესიის გამგებელი“) და ქრისტეს ამქვეყნად

44 სულხან-საბა ორბელიანი ეკლესიის ამქვეყნიურ მეთაურს თავის ნაწერებში არაერთგზის მოიხსენიებს როგორც „პაპას“; – ლათინურ-იტალიური ფორმით, – მაგრამ თავისი მომლოცველობისა და მოგზაურობის წიგნში, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით „მოგზაურობა ევროპაში“, იგი მოხსენიებულია ამგვარადაც: „რომპაპი“ – სულხან-საბა ორბელიანი, *მოგზაურობა ევროპაში*, გვ. 64 („წმიდა რომპაპის სტეფანეს თავი“; შდრ. იგივე მონაკვეთი მომდევნო გამოცემაში: „წმიდა რომის პაპის სტეფანეს თავი“ – სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებანი ოთხ ტომად*, ტ. I, გვ. 490-491). საყურადღებოა, რომ ძველ ქართულ ხელნაწერებში – როგორც სასულიერო, ისე საერო შინაარსის ტექსტებში – ერთმანეთის გვერდით გვხვდება როგორც „პაპა“; ისე „პაპი“ (მაგალითად, „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგის ერთ ჩანართ სტროფში: „ხამს თუმცა პაპი ჰრომისა, რომ შენთვის იყოს მწირველი“ – *ვეფხისტყაოსანი: ჩანართი და დანართი ტექსტებით*, ტექსტი გამოსაცემად დაამზადა, წინასიტყვა და საძიებლები დაურთო სოლ. ყუბანიევილიმა, თბ.: საქ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1956, გვ. 1).

45 მიქელ თამარაშვილი, იქვე, გვ. 311-312 (ტექსტის პუნქტუაცია შესწორებულია თანამედროვე ნორმების მიხედვით და გახსნილია ქარაგმა); შდრ. მიხეილ თამარაშვილი, *ქართული ეკლესია დასაბამიდან დღემდე*, რედაქცია გაუკეთეს, წინასიტყვაობა დაურთეს და გამოსაცემად გაამზადეს ზაზა ალექსიძემ და ჯუმბერ ოდიშელმა, თბ.: კანდელი, 1995, გვ. 646-647.

მყოფი ნაცვალი, ქრისტეს ამქვეყნიური წარმომადგენელი („შემდგომად ქრისტესა ქუეყანასა ზედა მჯდომარე“), თავის წერილში საბა მას მოიხსენიებს როგორც „მოციქულის პეტრეს მოსაყდრეს“; რადგან რომის ყოველი ეპისკოპოსი ანუ პაპი, მოციქულებრივი მემკვიდრეობის წესით, რომის პირველი ეპისკოპოსის, პეტრეს, მემკვიდრეა. ამავე დროს, ყოველი პაპი, მემკვიდრეობრივად, პეტრეს უფლებათა მატარებელია, – იმ უფლებებისა, რომელიც მოციქულთა მეთაურს ქრისტემ მიანიჭა, რის გამოც იგი „სასუფევლისა კლიტეთა მპყრობელი“ გახდა. ამქვეყნად ადამიანთათვის, ეკლესიის სახელით, ცოდვათა მიტევებისა და ამით ზეციური სასუფევლის კარის გახსნის უფლებამოსილება პეტრეს (და შემდგომ – მის მემკვიდრეებს) თავად იესომ მიანიჭა:

მიგცნე შენ კლიტენი სასუფევლისა ცათაჲსანი; და რომელი შეჰკრა ქუეყანასა ზედა, კრულ იყოს იგი ცათა შინა; და რომელი განჰკცნა ქუეყანასა ზედა, კსნილ იყოს იგი ცათა შინა (მთ. 16:19).

მომდევნოდ, ქართლიდან რომს გაგზავნილ წერილში კიდევ ერთხელაა განმეორებული, რომ სწორედ პაპს ხელეწიფება ადამიანთათვის ცოდვების მიტევება („შენ გაქუს კელმწიფება მიტევებად ცოდუთა“), რაც მას იესოსაგან აქვს მოპოვებული.⁴⁶

საბა მიმართავს უწმიდეს („წმიდათა უაღრესსა“) მღვდელთმოძღვარს, რომის პაპს, – მისი რწმენით (და, საერთოდ, კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრების თანახმად), იმ სამწყოს ნამდვილ, უეჭველ მწყემსს („მართალსა⁴⁷ მწყემსსა“), რომლის წევრები იესო ქრისტემ თავისი სისხლით, ჯვარზე სიკვდილით, გამოისყიდა („იესოს ქრისტეს სისხლით მოსყიდულთა ცხოვართა“). სწორედ ეს გამოსყიდულნი – უფლის ერთგულნი – თავად უფალმა მიანდო სამწყსოდ პეტრესა და მის მოსაყდრეს – რომის პაპს, რომელსაც წერილის ავტორი, ამასთანავე, უწოდებს „ქუეყანასა ზედა წმიდათა შესაკრებლთა თავსა“. თუ „სამოთხის კარის“ ტექსტს გავითვალისწინებთ („ვინათგან შეიყვარა ქრისტემან სძალი თვისი – წმიდა ეკლესია და ბრძანა ერთი შესაკრებელი ყოველ-

46 შდრ. „საბამ იცის („...უწყით რამეთუ“), რომ რომის ეკლესიის მფარველობით შესაძლებელია ცოდვათა მიტევების მიღწევა, რომ პაპს ამის ძალაუფლება მიანიჭა ქრისტემ“ (ლილი ქუთათელაძე, „ს.-ს. ორბელიანის კონფესიური შეხედულებანი მისი ლექსიკონის მიხედვით“, გვ. 113).

47 „მართალი – უტყუარი“ – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბ.: მერანი, 1991, გვ. 439 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₁, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა ილია აბულაძემ, თბ.: საბჭოთა საქართველო, 1965, გვ. 443).

თა მართლმადიდებელთა ქრისტიანეთა“),⁴⁸ აქ უნდა იგულისხმებოდეს, რომ პაპი მსოფლიოში განფენილ ადგილობრივ მართლმორწმუნე საკრებულოთა მთლიანობის მეთაურია, – იმ საკრებულოებისა („წმიდა შესაკრებელი“ – ჭეშმარიტების აღმსარებელი საეკლესიო საკრებულო), რომლებიც, სადაც უნდა მყოფობდნენ, თუკი ისინი აღიარებენ, რომ ეკლესიის ამქვეყნიური მეთაური რომის პაპია, ყველა შემთხვევაში გაერთიანებული არიან წმიდა და საყოველთაო (ესე იგი კათოლიკე) ეკლესიაში.⁴⁹

სხვათა შორის, საბა თავის ლექსიკონშიც შეეხება „შესაკრებლის“ საეკლესიო მნიშვნელობას: ერთგან, „წვალების“ განმარტებისას,⁵⁰ ლექსიკოგრაფი ერთმანეთისაგან მიჯნავს, ერთი მხრივ, საკუთრივ „წვალებას“ (ერესს), როგორც თავად სარწმუნოების მოძღვრებისაგან განდგომასა და სრულ მოწყვეტას („ყოვლად ყოვლითურთ განჭრითა და თვით მის სარწმუნოებისაგან უცხოქმნილთა“), და, მეორე მხრივ, „განხეთქილებას“ (სქიზმას), რაც გარკვეულ მიზეზთა გამოძების გამო საეკლესიო ურთიერთობათა გაწყვეტას ნიშნავს, მაგრამ რომლის მოგვარება, ზოგადად, შესაძლებელია („კურნებად შესაძლებელთა, რათამე მიზეზთა დაგებათათვის (დაძიებათათვის) საეკლესიოთა ურთიერთს განყოფილთა“). მაგრამ ლექსიკონის ავტორი იქვე გამოყოფს, აგრეთვე, „შესაკრებელს“ ანუ საკრებულოს, „უსწავლელთა ერისა მიერ ქმნულსა რასამე კრებულსა;“ რომელიც არ ცნობს და არ ემორჩილება საეკლესიო მღვდელმთავრობას („დაუმორჩილებელთა ხუცესთა ანუ ეპისკოპოზთა“), ხოლო ამ საკრებულოს წევრთა – უპირატესად ერისკაცთა – „უსწავლელობა;“ როგორც ჩანს, უწინარეს ყოვლისა, საეკლესიო მოძღვრების უცოდინრობაში, მიუღებლობაში გამოიხატება. ცხადია, რომ წვალება ეკლესიისაგან სრული განშორებაა, განხეთქილება კი ისაა, რასაც საბა აღმოსავლეთქრისტიანულ არაკათოლიკურ სამყაროში ხედავდა (რომლის ეკლესიური განზომილება არასოდეს უარუყვია რომის საყდარს), ხოლო „შესაკრებელი“ ანუ საკრებულო, როგორც ჩანს, პროტესტანტულ თავყრილობებსა თუ სექტებს გულისხმობს, რომელთაც კათოლიკე ეკლესია სწორედაც არ ცნობს ეკლესიად და დღემდე ოდენ ქრისტიანულ საკრებულოებად მოიხსენიებს. ლექსიკონის ამ განსაზღვრებებშიც საბა სავსებით იზიარებს კათოლიკე ეკლესიის მყარ და მკაფიო მოძღვრებას.

48 სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 54.

49 „ხოლო კათოლიკედ ამისთვის იწოდების, რამეთუ საყოველთაოე არს“ – იქვე, გვ. 57.

50 სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, II, გვ. 375 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₂, გვ. 374).

აღსანიშნავია, რომ, ამავე დროს, საბასათვის სრულიად მიუღებელია აღმოსავლურქრისტიანულ გარემოში, – უფრო ზუსტად, VI-VII საუკუნეებიდან ბიზანტიის საიმპერატორო-საეკლესიო წრეებში, – წარმოშობილი თვალსაზრისი ეგრეთ წოდებული „პენტარქიის“ შესახებ, რომელიც კანონიკურად არასოდეს ყოფილა დასაბუთებული და არც არასოდეს გაუზიარებია საყოველთაო ეკლესიას. პენტარქია, ბიზანტიური სამყაროს გაგებით, ხუთი პატრიარქის (რომისა, კონსტანტინოპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა, იერუსალემისა) თითქოსდა თანაბარ მეთაურობას გულისხმობს მსოფლიო ქრისტიანულ ეკლესიაში, ხოლო უფლებამოსილებათა ამგვარ გადანაწილებას ქრისტიანული არაკათოლიკე აღმოსავლეთი მეტ-ნაკლებად ბოლომდე მიიჩნევენ და შესაძლო პასუხად ეკლესიაში რომის პაპის უზენაესობის მიმართ.⁵¹ თუმცა „სამოთხის კარში“ საბა, კათოლიკე ეკლესიის კანონიკურ მოძღვრებაზე დაყრდნობით, ღიად და მტკიცედ უარყოფს შეხედულებას, რომელიც რომის ეპისკოპოსს სხვა პატრიარქთა შორის მხოლოდ ერთ-ერთი პატრიარქად და ოდენ დასავლეთის მწყემსმთავრად მიიჩნევს. შეკითხვაზე, რომელიც, როგორც ჩანს, არაკათოლიკურ დამოკიდებულებას ასახავს („ვიეთნიმე იტყვიან, დასავლისა მწყემსმთავარი რომის პაპი არისო და აღმოსავალისა – სხვანი პატრიარქნიო“), ამგვარი პასუხია გაცემული:

დიდი მწყემსი თვთ ქრისტე იოანეს სახარების ი თავსა შინა იტყვის: „იყვნენ ერთ სამწყსო და ერთ მწყემსო“. ეგე მრავალმწყემსობა ვისი თქმული არს?⁵²

და კიდევ, ბიზანტიურ-რუსული ტრადიციის არაკათოლიკურ გარემოში ხშირად გამოითქმოდა (და ახლაც გამოითქმის) თვალსაზრისი, რომ იესოს სიტყვები პეტრეს მიმართ, რომლითაც უფალი თავის მოციქულს კლდესა და ეკლესიის საფუძველს უწოდებს და, ამავე დროს, ეკლესიის მეთაურობასა და გზაარეულ ძმათა სწორ გზაზე დაყენებას ავალებს, მხოლოდ და პირადად პეტრეს შეეხება და ამდენად არ ვრცელდება მის შემკვიდრებებზე – რომის პაპებზე („ეგე სიტყვა პეტრესათვს იყო. სადა არს რომის პაპის სახელი?“).⁵³ ამ მოსაზრების საპირისპიროდ, კათოლიკურ მოძღვრებასთან სრულ თანახმიერებაში, „სამოთხის კარში“ საბა ასე განსჯის:

რაფცა პეტრეს ჰრქვა მწყემსობა და კლდეობა, ყოველივე რომის პა-

51 იხ. V. Peri, „La Pentarchia: istituzione ecclesiale (IV-VII sec.) e teoria canonico-teologica“, *Bisanzio, Roma e l'Italia nell'Alto Medioevo*, Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 1988, pp. 209-311; E. Morini, „Roma nella Pentarchia“, *Roma fra Oriente e Occidente*, Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 2002, pp. 833-942.

52 სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 56.

53 იქვე, გვ. 55.

პისათვის იყო, უკუეთუ არა, სიტყვა ესე არა პეტრესათვის უნდა ეთქვა, რომელმან მას ღამესა უარყო სამგზის. ჯერ-იყო ესე სიტყვა სხვათა მათ მოციქულთათვის ეთქვა, პეტრეს მოაკლდების სარწმუნოება ამას ღამესაო და უარყოფსო და თქვენ განამტკიცეთო, არამედ ესე სიტყვანი პეტრეს მოსაყდრეთა რომის პაპათავს ბრძანა, ვინათგან უწყოდა შემდგომად განდრეკილობა სხვათა ეპისკოპოსთა. კუალად რომის პაპის მიერ ჯერ-არს განმტკიცება მათი.⁵⁴

სახარებისეული შესაბამისი ტექსტების გულწრფელი წაკითხვა, რა თქმა უნდა, ნათელყოფს იმას, რის შესახებაც მსჯელობს საბა: უფლის აღთქმა თუნდაც რწმენითი, თუნდაც პიროვნული შეურყეველობის შესახებ პეტრეს საყდარსა და მის მემკვიდრეებს გულისხმობს და არამც და არამც ოდენ მოციქულ პეტრეს, იესოს ჯვარცმის წინ უალრესად დამფრთხალსა და თავისი მოძღვრის უარყოფელს. ამიტომაც ეჭვი არ ეპარება საბას, თუ ვის მიემართება უფლის სიტყვები: იესო ქრისტემ „ესე სიტყვანი პეტრეს მოსაყდრეთა რომის პაპათავს ბრძანა“..

სულხან-საბა ორბელიანმა წმიდა პეტრეს მოსაყდრისაგან, რომის პაპისაგან, კლემენტე XI-ისაგან, მიიღო სამოციქულო კურთხევა როგორც პირადად, პეტრეს ქალაქში – რომში, 1714 წელს, ისე წერილობითაც, როცა, 1715 წლის მაისში, პაპმა საგანგებო მომართვა გამოუგზავნა საქართველოში დაბრუნებულ „საყვარელ შვილს, მოწესეს, წინამძღვარ სულხან-საბას, საქართველოს თავადყოფილს, წმიდა ბასილის ორდენის მონაზონს“ (*Dilecto filio, religioso viro, abatti Sulkan Saba, ex principibus Georgiae, monacho ordinis sancti Basilii*):

*Patrem interim misericordiarum vedementer obsecrare non desinemus, ut [...] tibi vero divinarum gratiarum incrementa et felicia cuncta largiri dignetur cui nos paternae nostrae charitatis pignus apostolicam benedictionem impertimus.*⁵⁵

აწ დაუცხრომლად ვევედრები მოწყალე ღმერთსა, რათა [...] წარგიმატოს ზეციერი მადლი და მასთანავე მოგანიჭოს ყოველი ბედნიერება. ჩვენი მამობრივის სიყვარულის ნიშნად განიჭებთ მოციქულებრივ კურთხევას.⁵⁶

რომის პაპის საბასეული ერთგული ხედვა, რომელიც მის ნაწერებშია ასახული, მთლიანად იზიარებს და ემყარება კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებას რომის ეპისკოპოსის, – საყოველთაო ეკლესიის ამქვეყნიური მეთაურის, წმიდა პეტრეს მოსაყდრისა და ქრისტეს მონაცვლის, – შესახებ.

54 იქვე, 56.

55 მიქელ თამარაშვილი, *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*, გვ. 734.

56 მიქელ თამარაშვილი, იქვე, გვ. 332.

4. პოლემიკა საბასთან განსაწმედლის გამო

ღირსშესაშნავია, რომ სულხან-საბა ორბელიანის კათოლიკური აღმსარებლობა ასახულია მის ლექსიკონშიც, რომელსაც იგი, ფაქტობრივ, მთელი თავისი ინტელექტუალური ცხოვრების განმავლობაში ავსებდა და ხვეწდა⁵⁷. 1713 წლის შემდეგ ლექსიკონის ნუსხებში ჩნდება ცალკე განმარტება „განსაწმედელი“; – ცნება, რომელიც, საერთოდ, არ ეკუთვნის აღმოსავლურქრისტიანულ საღმრთისმეტყველო აზროვნებას და რომელსაც საბა ასე განმარტავს: „განსაწმედელი – რომელ არს სალხინებელი, სადა არს მონანულთა ცოდვილთა სულთა სამყოფი“⁵⁸ ქართული სინონიმური წყვილის (განსაწმედელი – სალხინებელი)⁵⁹ მოყვანის გარდა, საბას, აგრეთვე, მოუცია ამ ცნების იტალიური და სომხური თარგმანებიც (ილფურგატორიო; ქარავანქ)⁶⁰.

ამასთანავე, ლექსიკონის უკვე ადრეულ რედაქციებშივე⁶¹ „სალხინებელი“ მოხსენიებულია ცნებასთან „ჯოჯოხეთი“:

ქვეყანათა შორის ოთხნი სფერონი არიან: გარეგანი სფერო – მამამთავართ დილეგი; მას შიგნითი სფერო – უნათლავთ ჩვილთ საპყრობილე; მას შიგნითი სფერო – სალხინებელი ჯოჯოხეთი; და შიგნით მეოთხე – საუკუნო ჯოჯოხეთი, გამოუქსნელი.⁶²

არავითარ კამათს არ იწვევს, რომ ჯოჯოხეთის საბასეული გაგება სინამდვილეში და დაუეჭვებლად სრულიად კათოლიკურია – ეფუძნება კათოლიკე ეკლესიის ესქატოლოგიურ მოძღვრებას. ჯოჯოხეთის

57 იხ. ლილი ქუთათელაძე, *სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის რედაქციები: ავტორაფების მიხედვით*, თბ.: საქ. მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1957; ილია აბულაძე, *სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“*, თბ.: მერანი, 1998, გვ. 3-37.

58 სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, I, გვ. 141 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₁, გვ. 145).

59 „ლხენა – ჭირთაგან ჰსნა“ – სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, I, გვ. 425 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₁, გვ. 429).

60 სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, II, გვ. 552 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₂, გვ. 550).

61 „სულხან ორბელიანი ამ დროს (XVII საუკუნის 80-იან წლებში) კათოლიკური აღსარების არა მხოლოდ თანამგრძობი ყოფილა, არამედ მის სწავლათაგან თვალსაჩინო – „განსაწმედლის“ მაღიარებელი და სამეცნიერო ლიტერატურაში დამწერგავი. მაშასადამე, ჯუსტინო ლივორნელის ცნობა საბას გაკათოლიკების თარიღის შესახებ ამ მასალითაც პოულობს მხარდაჭერას“ (ლილი ქუთათელაძე, „ს.-ს. ორბელიანის კონფესიური შეხედულებანი მისი ლექსიკონის მიხედვით“, გვ. 112-113). აქ იგულისხმება საბას კათოლიკედ მოქცევის თარიღი, რომელსაც ჯუსტინო ლივორნელი ადასტურებს – 1687 წლის 15 აგვისტო (იხ. მიქელ თამარაშვილი, *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*, გვ. 263).

62 სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, II, გვ. 462 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₂, გვ. 460).

ოთხ სფეროდ დაყოფაც კათოლიკურ ღმრთისმეტყველებაში ადრეული ხანიდანვე დამკვიდრებული გამიჯვნაა: „მამამთავართ ღილეგი“ (limbus patrum), „უნათლავ ჩვილთა საპყრობილე“ (limbus infantium), „სალხინებელი“ (purgatorium) და, საკუთრივ, ჯოჯოხეთი (infernus), – „საუკუნო ჯოჯოხეთი“ ანუ „გამოუხსნელი“, გეჰენია (gehenna).⁶³ როგორც ცნობილია, საიქიო ცხოვრების ამგვარი დაყოფა და განსაწმედლის, როგორც განუწმედელ სულთა „დროებით“ სამკვიდრებელი ადგილის, აღიარება სრულიად მიუღებელია გვიანბიზანტიური ტრადიციის საღმრთისმეტყველო აზროვნებისათვის.

მაინც როგორ განმარტავს კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრება განსაწმედელს?

მართლთა სულები, რომლებიც სიკვდილის წამს დამძიმებულნი არიან არამომაკვდინებელი ცოდვებით ან დროებითი სასჯელით თავიანთი ცოდვების გამო, მიემართებიან სალხინებელში.⁶⁴

საბასათვის დროით ახლობელი ფლორენციის კრება (XVII მსოფლიო კრება), რომელზეც ისევ აღდგა თანაზიარება აღმოსავლურქრისტიანულ საპატრიარქოებთან, ბერძნულ-ბიზანტიურ სამყაროსთან განახლებული ერთიანობის ერთ-ერთ დოგმატურ საფუძვლად აცხადებს „დეკრეტს ბერძენთათვის“ (1439 წლის 6 ივლისი), სადაც მართლმორწმუნე ქრისტიანთა შესახებ ნათქვამია:

თუკი ისინი ჭეშმარიტად მონანულნი არიან, მაგრამ მოკვდებიან ღმრთის სიყვარულში მანამ, სანამ გადაიხდიან ნაცვალგებას მონაწიების ჯეროვანი ნაყოფით თავიანთი იმ ცოდვების გამო, რომლებიც ჩაუდენიათ ნებსით თუ უნებლიეთ, მათი სულები განიწმინდება სიკვდილის შემდეგ განმწმედელი სასჯელით (Denzinger-Schönmetzer 1034).⁶⁵

ხოლო საბასათვის დროით კიდევ უფრო ახლობელი ტრიდენტის კრების (XIX მსოფლიო კრება) 25-ე სხდომაზე (1563 წლის 3-4 დეკემბერი) მიღებული დეკრეტი განსაწმედლის შესახებ ამგვარად განაჩინებს:

63 იხ. გასული საუკუნის წიგნებიდან უფრო ძველი, თუმცა დაუძველებელი (სქოლასტიკურად გაწყობილი): Reginald Garrigou-Lagrange, *Life Everlasting and the Immensity of the Soul: A Theological Treatise on the Four Last Things: Death, Judgment, Heaven, Hell*, Rockford (Ill.), 2009 (განსაკუთრებით თავები 13-26); უფრო ახლები: Joseph Ratzinger, *Eschatologie – Tod und ewiges Leben*, Regensburg: Friedrich Pustet Verlag, 1977 (განსაკუთრებით თავი VII); Michael Donway (ed.), *The New Dictionary of Catholic Spirituality*, Collegeville (Min.): The Liturgical Press, 1993, p. 24-30; Richard McBrien, *Catholicism*, New York: Harper-Collins Editions, 1994, p. 1123-1183.

64 Ludwig Ott, *Fundamentals of Catholic Dogma*, Rockford (Ill.): Tan Books and Publishers, 1974, p. 482.

65 J. Neuner – J. Dupius, *The Christian Faith in the Doctrinal Documents of the Catholic Church*, New York: Alba House, 2001, p. 1020.

...კათოლიკე ეკლესია, დამოძღვრილი წმიდა სულის მიერ, წმიდა წერილისა და მამათა ძველი გადმოცემის თანახმად, ასწავლიდა წმიდა კრებებსა და ცოტა ხნის წინათ ამ მსოფლიო კრებაზე, რომ არსებობს განსაწმედელი და რომ სულელები, რომლებიც იმყოფებიან იქ, იღებენ დახმარებას მორწმუნეთა შემწეობით, და, განსაკუთრებით, სამსხვერპლოს გამომსყიდველი მსხვერპლით... (Denzinger-Schönmetzer 1820).⁶⁶

მაგრამ შორს წაუსვლელადაც, სამოძღვრო დადგენილებათა დამოწმების გარეშეც, ის გამოძახილი, რომელიც წილად ხვდა „განსაწმედლის“ საბასეულ სალექსიკონო განმარტებას ქართველ საზოგადოებაში, ეჭვის ნასახსაც არ ტოვებს, თუ რომელ მოძღვრებას ეფუძნება ამ განმარტებისას ლექსიკოგრაფი.

ქართველ მღვდელმსახურთა და მწიგნობართა მინაწერები⁶⁷ საბას ქართული ლექსიკონის სხვადასხვა ნუსხებზე ცხადად მეტყველებს მათს დამოკიდებულებაზე „განსაწმედლის“ საბასეული განმარტებისა და ჯოჯოხეთის ოთხ გარსად – „სფეროდ“ დაყოფა-დანაწილების მიმართ. ეს მინაწერები ამგვარია:

დავით ალექსი-მესხიშვილი, რექტორი (1745-1824): „საბავ, ეს რა დაგიწერია, მაგრამ ღმერთმან ჩვენ დაგვიფაროს ამის აღსარებისაგან“ (Q-401);

იოანე იალღუზისძე (1770-1830): „ჰრომაელნი ასე იტყვიან და ასე განმარტებენ, ხოლო ჩვენ, ბერძენნი, ესრეთ აღვიარებთ ორსა ადგილსა. ერთსა წყალობისასა – მართალთათუს და მეორესა რისხვისასა – ცოდვილთათუს“ (H-202 და სხვ.);

იონა ხელაშვილი (1775/1778-1837): „იხილე ოთხნი ადგილნი ლათინთა აზმნობა, რომელნი შემოუხვამს აქარე გალათინებულსა საბა გარდატეხილსა. ამად არა ჯერ-არს აღმოკითხვაცა ტვნისაგან მოგონებულისა ოთხთა ადგილთა, ე. ი. ოთხთა ჯოჯოხეთთა, გარეშე საღმრთო წერილთა მოგონებულისა“ (H-1736).

გრიგოლ ზურაბის ძე წერეთელი (1787-1843): „ეს აღმოსავლეთის ეკკლესიის წინააღმდეგომი ჰაზრი...“ (ხელნაწერის ადგილი დაუზუსტებელი).

რაც შეეხება ლექსიკონის ადრეულ ვერსიებში ჯოჯოხეთის „სფეროთა“ ზომების დაწვრილებით გადმოცემას⁶⁸ (რომელიც, როგორც ჩანს, აპოკრიფულ წყაროებს ეყრდნობა და, სავარაუდოდ, რის გამოც

66 იქვე, p. 1021.

67 ეს მასალა საგანგებოდ ამოკრიბა ლილი ქუთათელაძემ (იხ. ლილი ქუთათელაძე, „ს.-ს. ორბელიანის კონფესიური შეხედულებანი მისი ლექსიკონის მიხედვით“, გვ. 110-111).

68 სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, II, გვ. 462-463 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV₂, გვ. 460-461).

ეს მონაკვეთი საბას ლექსიკონის შემდგომი ვერსიებიდან ამოულია), მკითხველ-გადამწერთაგან მას ამგვარი ირონიული გამოხმაურება მოჰყოლია:

ანონიმი: „მზომელს ადლი რატომ არ დაეწვა“ (ქუთ.-300);

ვახტანგ VI (1675-1737): „თმა და წვერი უფრო მოეტრუსებოდა საბასა სალხინებელში“ (ქუთ.-300).

ცხადია, აღმოსავლურქრისტიანული აღმსარებლობის ქართველ მიმდევრთათვის კარგად იყო ცნობილი, რომ განსაწმედელი კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებას ეკუთვნის და ამ ცნების საბასეულ სალექსიკონო განმარტებაში ისინი იმის კიდევ ერთ მოწმობას ხედავდნენ, რომ სულხან-საბა ორბელიანი მტკიცედ და დაუფარავად აღიარებდა კათოლიკურ მოძღვრებას.

სულხან-საბა ორბელიანის სარწმუნოებრივი არჩევანის შესწავლისას გამოთქმულია აზრი, რომ, შესაძლოა, სწორედ სწავლება განსაწმედლის შესახებ გახდა საბასათვის ერთ-ერთი ბიძგი და მიზეზი, რათა საბა კათოლიკე ეკლესიას შეერთებოდა:

იყო თუ არა კათოლიკურ სარწმუნოებაში, განსხვავებით მართლმადიდებლურისაგან, ისეთი რამ, რასაც შეეძლო მართალი რწმენით მიეზიდნა სულხან ორბელიანი? ჩვენის აზრით, ეს უნდა ყოფილიყო „განსაწმედელი“: „სადა არს მონანულთა ცოდვილთა სულთა სამყოფი“-ო, – გვიხსნის ავტორი თავის ლექსიკონში.

მართლაც, დიდი ბუნების, ჰუმანისტ საბასათვის ძნელი შესარიგებელი იქნებოდა რწმენა იმისა, რომ ადამიანი, თუნდაც ცოდვილი, ვერ ასცდენოდა საუკუნო ტანჯვას, მუდმივ ჯოჯოხეთს.⁶⁹

ცხადია, რომ როგორც საბას ნაწერები, ისე მისი ცხოვრების გზა ნათლად ადასტურებს მის ერთგულებას ერთხელ გაკეთებული აღმსარებლობითი გადაწყვეტილების მიმართ. სხვა მოწმობებთან ერთად, თუნდაც პოლემიკა განსაწმედლის გამო კიდევ ერთხელ ნათელყოფს, რომ საბას მომდევნო და შემდგომ თაობებში, განათლებულ მღვდელმსახურთა და ღმრთისმეტყველთა შორის არავის შეეპარვია ეჭვი სახელგანთქმული მოღვაწისა და მწერლის კონფესიურ კუთვნილებაში, ისევე როგორც არავის გასჩენია აზრი, რომ მან თითქოს სიკვდილის წინ უარყო კათოლიკური აღმსარებლობა.

უჭოჭმანოდ შეიძლება ითქვას, რომ სულხან-საბა ორბელიანი, – „სამოთხის კარის“ დამწერი, – იმ შეურყეველი რწმენით გადავიდა საპუდამო სასუფეველში, რომელიც მის წიგნშიცაა ასახული:

⁶⁹ ლილი ქუთათელაძე, „ს.-ს. ორბელიანის კონფესიური შეხედულებანი მისი ლექსიკონის მიხედვით“, გვ. 113.

მორწმუნეთა თუ ვისმე აქვე სრული საკანონო ვერ ექმნას და მუნ ცოდვანი გაჰყვა, იგი ჯოჯოხეთსა მას სალხინებელსა მივალს და წირვა და ლოცვა და ქუელის საქმე მას აღმოიტაცებს, ვითარცა არწივი მფრინველსა.⁷⁰

ამგვარად სწორედ კათოლიკე ქრისტიანს სწამს.

5. ვინ არის მართლმადიდებელი?

როცა სულხან-საბა ორბელიანი იხსენებს თავის განსაცდელს, რაც მას თავს დაატყდა რომს მომლოცველობიდან სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, იგი ასე აღწერს თავის დევნას ქართველ სამღვდელთა მხრივ:

ქართველი ეპისკოპოსნი და სამღვდელონი რომს წასვლისათვის გამიმტერდენ. [...] მერე სამღვდელთ შფოთი აღძრეს ჩემზედა. კრება და ბოროტის ქნა მოინდომეს. [...] მცხეთას [...] კრება მიყვეს და წმიდის პაპის გინება მომიდევს⁷¹. მე მართლმადიდებლობა ვერ უარყავ.⁷²

რას გულისხმობს საბა „მართლმადიდებლობაში“, რომელიც მან ვერ უარყო და არ უარყო?

მის ლექსიკონში ნათქვამია: „მართლმადიდებელი – მართალი სჯული“ (ვარიანტი: „მართლისა სჯულისა“).⁷³

ბუნებრივია, სხვადასხვა ქრისტიანულ დენომინაციათა მიმდევარნი, – მეტ-ნაკლებად ყოველი მათგანი, – თავიანთ აღმსარებლობას მიიჩნევენ ერთადერთ ჭეშმარიტად და მართლად, სიმართლის განდიდებად, ესე იგი, მართლმადიდებლობად. ჩვეულებრივ, ამგვარად მოიხსენიებს საკუთარ თავს აღმოსავლურქრისტიანული ტრადიციაც.⁷⁴

70 სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 103.

71 „მომიდევს“, შესაძლოა, ნიშნავდეს, როგორც „მომახალეს“, ასევე, „თან მომყოლეს“ („თან მომადევნეს“), ან „მომთხოვეს“.

72 სულხან-საბა ორბელიანი, *მოგზაურობა ევროპაში*, გვ. 152-153 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა კრებული*, ტ. I, გვ. 245).

73 სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, I, გვ. 440 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა სრული კრებული*, IV, გვ. 444); შდრ. იქვე: „მართლმორწმუნე – მართლისა სარწმუნოებისა“.

74 ქრისტიანული ათასწლოვანი ტრადიცია მართლმადიდებელს უწოდებს ჭეშმარიტ სარწმუნოებას, მართლმორწმუნეობას, ხოლო რაც შეეხება ეკლესიის სახელდებას „მართლმადიდებლად“ ან „მართლმადიდებლურად“, აღმოსავლურქრისტიანულ სივრცეში გავრცელებული ეს თვითწოდება – „მართლმადიდებელი/მართლმადიდებლური ეკლესია“ – მეტად გვიან დამკვიდრდა და XIX საუკუნეშიც კი იშვიათად გვხვდება.

მაგრამ, რა თქმა უნდა, იმთავითვე ივარაუდება, რომ საბასათვის, ისევე როგორც ყველა მართლმორწმუნე კათოლიკისათვის⁷⁵, მართლმადიდებლობა კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებისა და, შესაბამისად, რომის პაპის ერთგულებას ნიშნავს:

ვინათგან შეიყვარა ქრისტემან სძალი თვისი – წმიდა ეკლესია და ბრძანა ერთი შესაკრებელი ყოველთა მართლმადიდებელთა ქრისტიანეთა და რომელმანცა ნათელილოს და რწმენეს მართალი სარწმუნოება იესო ქრისტესი, მათგან ჯერ-არს მორჩილება რომის პაპისა, რომელი დაადგინა გამგებელად ეკლესიისა.⁷⁶

ცხადია, რომ საბასათვის მართლმადიდებელი სწორედ (და მხოლოდ!) ის ქრისტიანია, რომელიც ამქვეყნად ეკლესიაში რომის პაპის უზენაესობას აღიარებს.

ექვი არაა, რომ ამგვარადვე უნდა გავიგოთ ლოცვა, რომელიც საბას იმავე წიგნაკში (A-303) ჩაუწერია, სადაც მისი „სამოთხის კარის“ ავტოგრაფული – და ერთადერთი ავტორისეული – ვერსიაა მოთავსებული:

უფალო იესო ქრისტე, ღმერთო ჩუენო, სარწმუნოება აღაორძინე, მართლმადიდებლობა განამრავლენ, წმიდა ეკლესია აღამალე, ყოველი საეკლესიო წესი დაამტკიცე, რომის პაპის საწადელი აღასრულე.⁷⁷

აღსანიშნავია, რომ რომის პაპთან შეხვედრის დროს, ვახტანგის გამოსახსნელად დახმარების თხოვნისასაც, საბა თავისი აღზრდილის სახელით პაპს ჰპირდება, რომ ჯანიშინის სამშობლოში დაბრუნება – და, შესაბამისად, მისი გამეფება – ხელს შეუწყობს ქვეყანაში მართლმადიდებლობის გავრცელება-განმტკიცებას.

მე მოვახსენე: წმიდავ მამავ, მეთქი, რა შენმა შვილმა, მტკიცე ქრისტიანმა, თავისი საქმე შენზე მოაგდო, მაშინვე გულსავსე შევიქენ, ყველა გამირიგდება მეთქი. მაგრამ სიგვიანე ვახტანგ მეფეს არას არგებს. ავს ალაგს არის მეთქი. მიბრძანა: ჩემი სისხლი რომ მთხოვო, ვახტანგისა და შენის ქვეყნის სასარგებლოდ, იმასაც დასაქცევლად მოგცემო. მაღლი გარდვიხადე და მოვახსენე: მე ვხედავ, ვახტანგის მოუსვლელობით ქრისტიანობას დააკლდება ჩემს ქვეყანაშია და მოსვლით მართლმადიდებლობას მოემატება მეთქი.⁷⁸

75 შესაძლოა, ღირდეს გასახსენებლად, რომ გასული საუკუნის კათოლიკური აპოლოგეტიკის ერთ-ერთი საუკეთესო და სახელგანთქმული ნიმუშის, გ. კ. ჩესტერტონის (G. K. Chesterton; 1874-1936) წიგნის სახელწოდებაა: „მართლმადიდებლობა“ („Orthodoxy“, 1908).

76 სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 54-55.

77 სრულად ეს ლოცვა პირველად გამოქვეყნდა: სულხან-საბა ორბელიანი, *სამოთხის კარი*, გვ. 13 (წიგნის ყდის მე-4 გვერდზე დაბეჭდილია ამ ლოცვის საბასეული ავტოგრაფის ფაქსიმილე).

78 სულხან-საბა ორბელიანი, *მოგზაურობა ევროპაში*, გვ. 20 (შდრ. სულხან-საბა

საეჭვო არ უნდა იყოს, რომ საბასეული (და ირიბად – ვახტანგი-სეული) დაპირება ქართველთა იმ აღმსარებლობაზე მოქცევას ვარაუდობს, რომლის უზენაესი წარმომადგენელი მიწიერ განზომილებაში სწორედ იგია, ვისაც ქართლიდან ჩამოსული მომლოცველი იმჟამად პირისპირ ესაუბრება.

თუ რა იგულისხმებოდა „მართლმადიდებლობაში“, რომლის ქართლში გავრცელების საწინდარი ვახტანგის სამშობლოში დაბრუნება უნდა გამხდარიყო, კიდევ უფრო ნათლად ჩანს საფრანგეთის მეფის, ლუდოვიკო XIV-ის, მიმართ საბას იმ ანგარიშიდან, რომელიც მხოლოდ ფრანგული ჩანაწერის სახითაა შემორჩენილი:

საქართველოს მეფე ვახტანგი ისპაჰანშია და საქართველოს ერთიანად გამაჰმადიანება მოელის და დიდ განსაცდელშია. თუ დაბრუნდა თავის სამთავროში, ქართველები არა მარტო ქრისტიანედ დარჩებიან, არამედ კიდევ შეუერთდებიან კათოლიკე ეკლესიას თავიანთი მეფის მაგალითისამებრ, რომელიც საამისოდ მზად არის და რომელმაც აღთქვა, რომ მობრუნდება თავის სამშობლოში თუ არა, კათოლიკობა მიიღოს, რადგან იგი ამ თავის უბედურებას აწერს იმას, რომ აქამდე შეაყოვნა კათოლიკობის მიღება.⁷⁹

როგორც ჩანს, საბა თავის აღმსარებლობასაც, ბუნებრივად, იმ სახელით აღნიშნავდა, როგორადაც თავის შემწე და განსაცდელიდან დამხსნელ ნათლიდელას მოიხსენიებს: „ერთი დავრდომილი ნათლიდედა მყვანდა, კათოლიკე მართლმადიდებელი“⁸⁰

ამდენად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საბა იყო კათოლიკე, რომელიც ამის გამო თავის თავს მართალი სარწმუნოების მიმდევრად – მართლმადიდებლად – მიიჩნევდა, ხოლო მართლმადიდებლობა მისთვის კათოლიკე ეკლესიის წევრობას ნიშნავდა.

სულხან-საბა ორბელიანს, როგორც ყოველ მართლმორწმუნე კათოლიკეს, მყარად და შეურყევლად სწამდა, რომ მისი სარწმუნოება, რომელიც კათოლიკე ეკლესიის მოძღვრებაზეა დაყრდნობილი, მართლმადიდებელია, ხოლო ეკლესია კი, რომელსაც ამქვეყნად რომის პაპი მეთაურობს და რომელსაც იგი თავად ეკუთვნოდა, კათოლიკეა.

ორბელიანი, *თხზულებათა კრებული*, ტ. I, გვ. 163).

79 მიქელ თამარაშვილი, *ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის*, გვ. 321 (ტექსტის ფრანგული ორიგინალი: იქვე, გვ. 728); მოსაზრება ვახტანგის ქართლში დაბრუნების შემდეგ მისი აღმსარებლობის შესახებ იხ. მიხეილ თამარაშვილი, *ქართული ეკლესია დასაბამიდან დღემდე*, რედაქცია გაუკეთეს, წინასიტყვაობა დაურთეს და გამოსაცემად გაამზადეს ზაზა ალექსიძემ და ჯუმბერ ოდიშელმა, თბ.: კანდელი, 1995, გვ. 660.

80 სულხან-საბა ორბელიანი, *მოგზაურობა ევროპაში*, გვ. 152 (შდრ. სულხან-საბა ორბელიანი, *თხზულებათა კრებული*, ტ. I, გვ. 245).